

Калітенко О. М.

*к. ю. н., доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЮ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ СІМЕЙНО-ПРАВОВИХ ОБОВ'ЯЗКІВ

Відповідно до міжнародних стандартів, а саме до положень ст. 29 Загальної декларації прав людини встановлено, що «кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особистості» [1]. Отже одним із провідних принципів правового статусу фізичної особи є єдність прав та обов'язків. В умовах сьогодення формування українського державотворення протікає у рамках двоєдиного процесу, що відбиває об'єктивні закономірності розвитку суспільства і означає як розширення прав і свобод, так і зростання значення правових обов'язків і відповідальності особи. Слід звернути увагу, що в сучасних умовах не рівнозначно регламентуються елементи правового статусу особи. Так, зокрема, в сімейному законодавстві значна увага протягом багатьох років приділялася і приділяється регулюванню низки сімейних прав. Крім того більшість спеціальних наукових розвідок і досліджень в галузі сімейного права також присвячується різним видам суб'єктивних сімейних прав. В той же час аналіз сімейного законодавства свідчить про те, що в ньому тільки надається розширений перелік обов'язків суб'єктів сімейних правовідносин, який, як правило, є невичерпним і передбачає можливість його розширеного тлумачення. При цьому законодавець не визначає поняття сімейного обов'язку, принципи та основні засади його виконання, тощо.

Визначення поняття сімейно-правових обов'язків міститься в окремих наукових дослідженнях, більш за все це питання, на жаль, висвітлюється тільки у підручниках, навчальних посібниках та іншій навчально-методичній літературі з сімейного права. На теренах України об'єктом самостійного наукового дослідження неодноразово були суспільні відносини, пов'язані з формуванням та реалізацією немайнових прав фізичних осіб в сфері сімейних відносин. Однак при цьому особисті немайнові сімейно-правові обов'язки окремо науковцями не досліджувалися. Саме тому систематизація

знань, законодавства, наукових досліджень в цьому напрямку є необхідними і своєчасними.

Зрозумілим є положення, що для якісного і повноцінного виконання сімейно-правових обов'язків необхідно, як мінімум, мати змістовне поняття сімейно-правового обов'язку. Відповідно бажано, щоб таке визначення було законодавчо закріплене в СК України.

Як зазначається в теорії права, юридичні обов'язки виступають у якості правових обмежень, бо саме вони утримують зобов'язану особу від задоволення власних інтересів і примушують її діяти в інтересах управомоченої особи. В іншому випадку інтереси останньої не будуть задоволені. Обов'язки дозволяють діяти тільки чітко зазначеним законом способом і тим самим обмежують дії зобов'язаної особи, утримують її від всіх інших вчинків, що протирічать обслуговуваному суб'єктивному праву. Обов'язок — це необхідність за якою (у випадку її порушення) знаходяться міри покарання [2, с. 242].

«Что такое обязанность? — писал Г.Ф. Шершеневич — Это прежде всего осознание связанности своей воли.... Человек действует не так, как его побуждают его собственные интересы, он считает необходимым ограничить себя в возможном фактически осуществлении интересов из-за интересов других» [3, с. 619-620].

В дореволюційній російській літературі особливо яскраво характеризував психічний стан зобов'язаної особи Л. И. Петражицький, який зазначав, що «обязанность переживается как своеобразное препятствие для свободного облюбования, выбора и следования склонностям, влечениям, целям, что обязанный субъект представляется находящимся в особом состоянии несвободы, связанности. Отсюда выражение «об(в)язанность»» [4, с. 42-43].

Гегель зазначав, що обов'язок — це обмеження [5, с. 202].

Першоприрода обов'язків є такою, що вони покликані бути зворотню стороною суб'єктивного права, як стимулюючого засобу.

Враховуючи напрацьовані в учбовій та науковій літературі визначення правового обов'язку, сімейно-правовий обов'язок можна визначити, як передбачені у праві міра і вид необхідної поведінки (должного поведіння) суб'єкта сімейного права. Визначення сімейно-правового обов'язку повинно спиратися на систему приписів, стимулів, та заборон встановлених з метою забезпечення вимог сімейного благополуччя та стабільності в сфері сімейних відносин. При цьому обов'язково необхідно враховувати механізм становлення сімейно-правової свідомості особистості, формування її сімейно-правової ідеології.

Поняття сімейно-правовий обов'язок має певні ознаки, як-то: 1) це міра необхідної поведінки, змістом якої є утримання від порушення заборон та необхідність виконання зобов'язань, додержання сімейно-правових імперативів; 2) це необхідна поведінка, що здійснюється з метою задоволення прав та інтересів уповноваженої особи; 3) це необхідна поведінка, яка має юридичний (правовий) характер, тобто закріплена сімейно-правовою нормою; 4) це необхідна поведінка, що покладається як на всіх осіб, що проживають на території держави (не порушувати право на сім'ю інших осіб), так і на конкретних суб'єктів сімейних правовідносин (подружжя, батьків та дітей, інших членів сім'ї та родичів, тощо); 5) це необхідна поведінка, яка гарантується державою шляхом встановлення юридичної відповідальності за невиконання обов'язків чи створення перешкод для реалізації сімейних прав.

Зміст сімейно-правового обов'язку складають варіанти необхідної поведінки, що слугують гарантією використання наданих суб'єктам можливостей. Структуру юридичного обов'язку складають, як правило, чотири елементи: по-перше, необхідність зобов'язаного суб'єкта вчиняти певні дії чи утриматися від їх вчинення в інтересах уповноваженої сторони; по-друге, необхідність вимагати створення необхідних умов з боку держави та інших суб'єктів для ефективного виконання обов'язку; по-третє, необхідність реагувати на законні вимоги уповноваженої особи; по-четверте, необхідність нести юридичну відповідальність у випадку порушення у процесі виконання обов'язку прав інших суб'єктів чи невиконання покладеного обов'язку зобов'язаним суб'єктом.

Безумовно, всі ці обставини зумовлюють необхідність проведення комплексного аналізу поняття «сімейно-правових обов'язків» та правового механізму їх реалізації й потребують подальшого ґрунтовного наукового дослідження з урахуванням напрацювань науки цивільного та сімейного права.

Існує також точка зору, що структура суб'єктивного юридичного обов'язку є зворотнім боком суб'єктивного юридичного права і складається із трьох елементів:

1) необхідності зобов'язаного суб'єкта здійснювати певні дії (активні обов'язки) або утриматися від них (пасивні обов'язки);

2) необхідності зобов'язаного суб'єкта реагувати на законні вимоги правомочної сторони (наприклад, обов'язок виконувати умови договору);

3) необхідності нести юридичну відповідальність (зазнавати позбавлення прав особистого, майнового чи організаційного

характеру) у разі відмови від виконання юридичних обов'язків або несумлінного їх виконання, якщо це суперечить вимогам правової норми (наприклад, обов'язок боржника платити неустойку за невиконання умов договору).

Враховуючи коло відносин, що регулюються сімейним правом, сімейно-правові обов'язки можна поділити на майнові (обов'язок утримувати дітей, обов'язок утримувати подружжя, тощо) і немайнові (обов'язок батьків забрати дитину з полового будинку та зареєструвати її народження, обов'язок виховувати дітей, тощо). За суб'єктним складом відповідно слід розрізняти обов'язки подружжя, батьків, дітей, інших членів сім'ї та родичів, опікунів, піклувальників, тощо.

Література:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> — Документ 995-015.
2. Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х томах. Изд. 2-е, перераб. и доп. Отв. ред. проф. М. Н. Марченко, т. 3. — М.: ИКД «Зерцало-М», 2001.
3. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права. — М., 1912.
4. Петражицкий Л.И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. — СПб: Узд-во «Лань», 200.
5. Гегель Г.В.Ф. Философия права. — М., 1990.

Волкова Н.В.

*к. ю. н., доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОЗИВАЧА ТА ВІДПОВІДАЧА У СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ БАТЬКІВСТВА У СУДОВОМУ ПОРЯДКУ

Відповідно до Конвенції ООН про права дитини, Українська держава взяла на себе зобов'язання забезпечити кожній дитині реалізацію «права на особливий захист та турботу» і створити умови «для повного та гармонійного розвитку її особистості», та її виховання у «сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові та розуміння». Конституційне право дитини на судовий захист забезпечується цивільним процесуальним правом на звернення до суду у випадках порушення або оспорення суб'єктивного права та